

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Антония Велкова-Гайдаржиева

член на Научно жури по процедура за официална защита на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ с автор Венцеслав Стефанов Шолце

Област на ВО: 2. Хуманитарни науки. 2. Професионално направление: 2.1. Филология. 3. Научна специалност: Българска литература

Данни за докторантурата.

Предложеният дисертационен труд на тема „Симеон Радев в българската култура от началото на XX век“ е обсъден и приет от Катедрен съвет при Катедра „Българска литература“. Присъстващите членове единодушно гласуват за насрочването на защита за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. Представени са и публикации по темата на дисертацията, проблематизиращи различни страни от творчеството на Симеон Радев.

В процеса на написването на дисертацията няма допуснати нарушения. Трудът е теоретико-методологически предварително обмислен и последователно аргументиран.

Данни за дисертацията. Научни приноси. Забележки.

Представях си един съвременен труд върху публицистичното наследство на Сим. Радев и мястото му в българската култура от началото на 20. в., както заявява заглавието, по напълно различен начин. Очакванията ми бяха в посока на един модерен портрет - на конструиране на образа на една от най-ярките, стратегически, възлови фигури на българската интелигенция от първата половина на миналия век; на очертаването на индивидуалната творческа същност, на авторското присъствие с неговата физиономична поетика и зигзагите на почерка; проследяване на езиковото поведение, на моралните избори (по Пламен Дойнов) на писателя и дипломата, на критика и историка Сим. Радев. И още – очаквах литературноисторически, социокултурни реконструкции, мрежа от обществено-интелигентски, художествено-критически и пр. сюжети. Сим. Радев е един от представителните субекти и почерци на литературнокритическата и публицистическата ни мисъл от онова време, но в настоящата работа трудно се съзира неговият лик, както и средищното му място в модерната българска култура.

Неслучайно започнах с очакванията си, тъй като още първите страници на уводната теоретико-методологическа глава на дисертацията буквално ги взривиха. Цялата първа част е пронизана от една строга, „дисциплинирана“ деконструктивистка неотстъпчивост и правоверност. В началото съвсем резонно авторът настоява за „методологически плурализъм, съобразно който нито един метод в хуманитаристиката не би трябвало да се налага като надпоставен спрямо останалите методи“ (с. 3). Напълно се съгласявам с подобна изследователска позиция, отстояваща методологическия плурализъм, тъй като тя залага както на „вътрешните“, иманентистките подходи, така и на „външните“ – историкоконтекстуалните, каузалнодетерминистките спрямо тълкувания авторов свят. Нещо повече, трудовете на редица авторитетни представители на българската оценъчно-тълкувателска и теоретико-методологическа мисъл са показателни, че методът не се заема, не се прод-поставя, той се създава, съ-творява във всеки един конкретен интерпретаторски и изследователски акт. И в

тази посока важни във въведението са твърдения, че „Всяко писане е вписване и пренаписване, всяко изследване е трансформация – едновременно усвояване и проблематизация, - на унаследени методологеми“ (с.5) или че „Никоя теория не може да остане непроменена след среща с творба на изкуството“ (с.6). И ето че авторът ще се опита да „колаборира“ деконструктивизма на Дерида като теоретичен модел с „една възможно най-отворена литературноисторическа система, като умишлено черпи от разностранни източници“; „литературноисторическия емпиризъм с теоретизма“ (с.6). В крайна сметка всички подходи са приложими в интерпретацията на литературата, стига да се прецени адекватността им спрямо обекта на тълкуване. В. Шолце обаче не е преценил в пълна степен деридианската методология, която всъщност последователно прилага, като адекватен ключ към наследството на Сим. Радев и зададената тема на изследването. Преценката как да се „влезе“ в един творчески свят или къде да се „спре“ интерпретацията зависи от тълкувателските инвенции и размах. Смятам, че безкомпромисното деконструктивистко четене на текстовете на интелектуалеца артист, на „дипломата като критик“, по израза на Св. Игов, на майстора стилист и психограф не е винаги убедително и смислотно. От друга страна обаче още тук искам да подчертая, че в целия труд личи силното асоциативно-типологическо мислене на изследователя.

Сим. Радев е от най-забележителните персони в българския духовен живот на 20. в. и да се чете отвъд „собственото име“, както настоява работата, е недотам уместно. Това, от което напълно убедено се разграничава авторът, всъщност е необходимо да се направи: „... настоящият текст няма да се опитва и изрично не си поставя за цел да даде някакъв завършен, окончателен и или верен литературноисторически конструиран образ на Сим. Радев“ (с. 7). Привържениците на херменевтиката на текста са наясно, че единствено вярна интерпретация не съществува, което, разбира се, означава, че в един литературноисторически конструиран образ ще се съприкосновим с множеството „лица“ и роли на Сим. Радев и неговото творчество. За да се навлезе в неговата вътрешна сложност, конфликтност; интелегентска апоретичност в текстовете и жестовете на писателя и общественика.

Колкото и да е учудващо за труд с подобен тип тематика, в коментираната дисертация се натрапва пристрастеността на автора към предварително избрания литературоведски теоретически хоризонт, а не към самите текстове на Сим. Радев, който живее, диша, гори в статиите си. Интерпретаторският изследователски труд е своеобразен интересубективен диалог, тъй като обектът на изследването е всъщност субект – и то не кой да е! – неповторимата творческа индивидуалност. И в този смисъл строгият деконструктивистки методологически педантизъм е невинаги продуктивен.

Безспорно това, с което впечатлява работата, е плътната теоретическа макрорамка, деконструктивистката методология като инструмент на всички равнища – и структурно-композиционно, и идейно-тълкувателско, и аналитично-аргументативно. При това теоретическата обосновка е със силен авторефлексивен заряд. В. Шолце не само свободно ползва утвърдени вече в хуманитаристиката термини и понятия, но ги и проблематизира, натоварва ги с допълнителни смисли. Но и с „безкрайни“ уговорки. Нещо, което на места блокира смисъла. Има фрагменти, в които езикът, въпреки очевидната претенция, е не само херметичен, а напълно неясен, спънат, проблематичен: „Наслагването на потенциалностите не произвежда уеднаквяване, а диференциране, или по-точно може би произвежда едно

парадоксално унифициране и генерализиране на различието, което абсолютно деунифицира, оразличава и раздалечава плоскостите, без да отрича взаимовръзките им“ (с. 9) и „Връзката между единичното писане и нацията, между идиолекта и нациолекта винаги и по неизбежност разтваря обширни редукционистки възможности, които обаче настоящата интерпретация следва да проблематизира, доколкото артефактът вече се преформулира през нередуцируемостта на своята потенциалност, от една страна, и културата – непреодолимото множество от артефактите, - се преформулира като нетрансцендираща плоскост, от друга“ (с. 23). Такива изреченски конструкти не само затлачват и правят трудно комуникативен текста, но и повдигат въпроса „къде тук е Симеон Радев?“. Ще ми се да отбележа, че подобно писане с множество „умни цитати“ впечатляваше и даже респектиреше през 90-те години на миналия век, когато българското литературознание беше в процес на разкрепостяване и се наваксваше изпуснатото през десетилетията на социализма. Струва ми се, че деконструктивистката демонстрация на труда е някак „изкуствено“ пренесена върху идейно наситената, стилистично цветната, граждански будната държавностроителна проза на Сим. Радев. В тази терминологична херметичност има нещо сциентистки хладно, механистично, при което често пъти идеите се загубват в един масонски език от чужди думи, както би казал Брандес.

От друга страна, безспорна е теоретическата ерудираност на В. Шолце, което обаче не означава, че тя не може да се изложи с по-достъпен незатормозяващ език. Тежките, сложните методологически конструкции могат да бъдат разбираемо поднесени, без да се игнорира терминологичната специфика на литературнонаучната материя.

И още нещо – макар че в библиографията накрая се изреждат немалко автори и заглавия, в самата работа напълно съзнателно се загърбват изследванията върху Симеон-Радевото творчество – подвеждат се под общ знаменател - че са клиширани, стандартни, повърхностно редукционистки и и пр. И уж е заявена невъзможността на дисертацията да застане в метапозиция спрямо своя предмет, а се забелязва една остра метапозиция спрямо съществуващия изследователски корпус, свързан със Сим.-Радевото творчество до момента: „Суспендиране и възможно най-основна релативизация на аксиологическите апарати за оценностяване на името Симеон Радев и на съответните му метонимични залози, доколкото аксиологическите операции са в немалка степен идеологически механизъм и следователно представляват форма на редукция, но и доколкото нееднозначността на идиолекта-Радев подрива всевъзможните ценности или етически йерархии, в които множество интерпретации се опитват да го зачислят“ (с. 8).

Едно от ключовите за дисертацията понятия е „идиолект“, което най-общо означава индивидуален вариант на езика, използван от определен човек. Аз бих го обвързала с физиономичността на авторския почерк, с поетиката на неговото творчество, с оригиналността на субективните езикови употреби и т. н. Дисертантът, от своя страна, решава да разясни собственото си разбиране за идиолекта, което обаче се размива в безкрайни уговорки и остава все така неясно: „Ще започна от там, че настоящото изследване, ограничавайки се върху даден идиолект, не би трябвало да се мисли нито като творчески портрет, нито като психобиографичен ескиз, нито като психологическа реконструкция на авторското съзнание или несъзнавано, нито като херменевтика на субекта. Това не означава, разбира се, че тези подходи трябва да се дискредитират, а че техните маршрути, струва ми се, е нужно да бъдат суспендирани с оглед на заетата позиция, която вече на свой ред би могла да диалогизира с

такива прочити в рамките на интердисциплинарната комуникация...“ (с. 25). Идиолектът е пряко обвързан с автотекстуалността и двете понятия се борят с традиционно употребяваните автор, творец, творчески свят и т. н. Но от една страна, е декларирано позоваването на Р. Коларов и неговата автотекстуалистка теория, а от друга, е заявено оттласкване от нейните стратегии. Автотекстуалността не се ли мисли като своеобразна интертекстуалност - явните или „мълчаливите“ диалози и реминисценции с други текстове - в границите на един авторски корпус?

Видим е и отгласът от прочутата статия на Р. Барт „Смъртта на автора“, която много находчиво Св. Игов осмисля не като вещание на един край, а като програмна нова насока в критиката, тъй като обявява „раждането на читателя“: „Но „раждането на читателя“ ... не е край на традиционния „вншен“ детерминизъм, съсредоточен около фигурата на Автора, а край на иманентизма, разбиращ текста/творбата като единствено вместилище на смисъла“ (Игов, Св. Махалото. Херменевтичният кръг на критическите методи // Научни трудове, том 41, кн. 1. Филология, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, 2003). А преносът на основната смислова инстанция към читателя е основна идея на рецептивната естетика и модерната херменевтика, следи от каквато се наблюдават в следващите глави на дисертационния труд. Всъщност финалът на първата част, където се цитират психобиографически щрихи на Борис Делчев и Траян Радев, звучи убедително и оттам като че ли трябва да тръгне изложението. Множествеността на гледните точки, промяната на естетически, гражданско-политически, на светогледни представи е напълно естествена за един интелектуалец, още повече от ранга на Сим. Радев, практикуващ журналистическата и дипломатическата професия. Естествено множеството гледни точки, нееднозначността на текстовете предпоставят и множество интерпретации, често пъти и противоположни помежду си, но заедно те обуславят идейното богатство на творческия свят, многото „лица“ и роли на една крупна фигура в българския духовен живот.

Интересна е композиционната рамка на работата с двете нестандартно звучащи глави: „Прогрес, разум, инцидент. „Катастрофата с „Титаник“ на Симеон Радев и вестник „Воля“ и „Симеон Радев и д-р Кръстю Кръстев: диалог и несъотносимост“. Става дума за концептуално-тематични ядра, ключови за „идиолекта-Радев“. Композиционната рамка е израз и на категоричния отказ на автора от хронологически-периодизационния подход към изследваните текстове.

Оказва се, че прогресистката, телеологичната философскоисторическа и политико-идеологическа проблематика вълнуват Сим. Радев в много от неговите статии. Въпреки вътрешния разнородност в изходните авторски идентификации, изследователят намира общите звена в публицистичната му критика – „национализма, етатизма и рационализма“ (с. 37). „Просвещенският култ“ към машинната цивилизация е пряко обвързан с прогресистката идеология, изповядвана от Радев. Текстът му за „Титаник“ обаче поставя под въпрос тази вяра в човешкия напредък. При което „Титаник“ от инцидентно явление започва да се тълкува като прецедент, като част от една историческа верига на техническите катастрофи. Още в тази част В. Шолце разгръща аналитико-интерпретаторските си умения, дописвайки текстовете на С. Радев с убедителни изводи и културологични находки, които придават допълнителна дълбочина на изложението. Анализите, които прави дисертантът, отправят към представата за идейния плурализъм на Сим.-Радевата публицистика, за не-догматичността ѝ спрямо основни

битийни, социални, нравствени категории. Така да се каже, позициите на публициста се рзгръщат „в движение“, вътрешно полемизират помежду си в стремежа да се проникне в най-основните истини за човешкото, в тайните на световното. Оказва се, че концептуалната амбивалентност е характерна за Сим.-Радевите текстове. Те не са еднопланови, твърди и категорични. Нещо, присъщо за всеки голям интелектуалец, чиито рефлексии са отнесени към сложността на човека и историята.

Статията за „Титаник“ дисертантът чете като матрична за „идиолекта-Радев“: „... текстът може да се интерпретира като произведение, което поставя под въпрос самата процедура на интерпретирането, при което обаче самият смисъл на текста става незаличимо нестабилен, незавършен и в крайна сметка неуловим“ (с. 47). Все пак добре знаем, че множеството интерпретации, които инспирира едно творчество, е гарант за стойността му. Така че невъзможността да се постигне „последната Истина“ при тълкуването на текстовете не се отнася само за „идиолекта-Радев“, а за всяко стойностно творчество. Занимаващите се с хуманитаристика са наясно, че последна или единствено правилна истина няма.

Следващата глава „Схващания за журналистиката, образи на журналиста. Убягващото самопознание“ дискутира авторефлексивния импулс в журналистическата дейност на С. Радев, представите му за естеството на журналистическия труд, с други думи, „Сим.-Радевата метажурналистика“. В основата на тези метажурналистически възгледи стоят принципите на аналитичната обективност и надполитическото безпристрастие. Журналистът трябва да бъде не просто съдник, а анализатор. Подобни виждания са характерни за българската културна публичност. Според редица интелектуалци от онова време основна функция на периодичния печат е проблематизацията, благодарение на която се лавира между информативно популяризаторското и задълбочено аналитичното, между всеядието и избора. Разбира се, всеки авторитетен журналист отстоява мирогледни позиции, граждански убеждения и пр., поради което в журналистическото писане „неизбежно се преплитат стремежите към обективност и оковите на субективността“ (с. 53). И това е напълно естествено. В тази задължителна даже професионална „противоречивост“ не бива да се търси нещо задължително драматично.

Що се отнася до амбивалентната позиция на Радев относно природата и функциите на журналистиката, смятам, че тя е напълно естествена. Според В. Шолце, от една страна, С. Радев защитава тезата, че „Журнализмът не се състои в сензационно-хиперболичното шокиране на аудиторията. Той има сериозната задача да се занимава с политико-историческите отпечатъци на значими личности, с живота и дейността на политическите мъже“ (с. 65). Но от друга страна, „Печатът се очертава като пространство на непосредствените ефекти, на мимолетните и бързо отшумяващи сензации...“ (с. 66). Едната постановка е свързана с идеала на интелектуалеца за високата журналистическа мисия, за журналистиката като институция, другата – с конкретните измерения на всекидневния журналистически труд. Така че съвсем не считам подобни разминавания за „непоследователности и апории в неговия автотекстуален корпус“ (с. 70).¹

---

¹ Тук под черта ще отбележа, че съм крайно учудена защо в цялата работа настойчиво и упорито се използва глаголет „суспендира“, където е уместно, но и където съвсем не е уместно. Например: „подобна представа би трябвало да се суспендира“ (с. 70).

„Журналистът остава сноп от образи с неустановимо много възможни значения“ - заключава дисертантът,- поради което всеки „опит за реконструиране на единна, неделима и определима субективност“ (с. 71) остава напразен. И до днес знаем, че „журналистът“ по презумпция трябва да е обективен, но в същото време той е и пристрастен, защото заема позиции. Авторитетният журналист или по-скоро публицист, като представител на интелгентската прослойка, какъвто е Сим. Радев, няма как да не осмисля общественото-политическите процеси в тяхната свързаност, в тяхната субординация; няма как да реагира на наболелите проблеми на гражданската публичност без изградена собствена концепция за света, без цялостна лична духовно-интелектуална визия за човека и обществото, каквато, смятам, Сим. Радев притежава.

Една от най-силните глави в труда е „Политическият мъж. Логичност и действителност“, изпълнена с интерпретаторски инвенции, деконструктивистки находки, ударни типологии. Смесовогенеративни тук са наблюденията върху Сим.-Радевата политическа аксиология, реторически похвати, работещи като „политологически“. Едно от продуктивните разграничавания е между *дипломата* и *държавника*. Впечатлява умението на В. Шолце в цялата работа да формулира смислово съгъстени типологии, извлечени от текстовете на Радев.

Напълно резонно изследователят се спира на портретната характеристика на Рачо Петров. Но и тук, както в цялата работа, проличава хладната дисекция, присъща на деконструктивисткия маниер на анализиране на текста. А повечето от блестящите портрети на Сим. Радев предполагат едно по-близко емпатично четене и критически артистизъм. Някак в анализите на В. Шолце остава встрани тъкмо портретиращата дарба на интелектуалеца, който притежава изключителен усет за психологически детайлното, личностно характерологичното, уникално жестовото и в същото време за глобалното, типологичното. Освен това встрани остават и наблюденията върху езика, слога на С. Радев, който е сред най-физиономичните за времето – с метафоричните сравнения, с артистичните асоциации, с психоаналитическата плътност, с красотата на стилистичните извивки. Отново ще подчертая, че деконструктивизмът е важен изследователски подход, но не на всяка цена, защото не е единствен и невинаги е съответен на обекта на изследване. От друга страна, изводите, които почти сентенциално са формулирани в тази глава, не будят никакво усъмняване: „Привилегированата модалност на политическия дискурс е императивната“ (с. 84) или „Реториката е вплетена в политиката, тя допълва и/или доизгражда фигурата на политическия мъж“ (с. 86), или „Идиолектът-Радев постулира една пълна изоморфност или пълна хомология между психохарактерологията на политическия субект, политическата му практика и речта му“ (с. 87).

И още нещо много важно – В. Шолце е „инвентаризирал“ огромен корпус от текстове, при това е успял да ги систематизира, класифицира, типологизира с оглед спецификите на „идиолекта-Радев“, което придава несъмнена стойност на труда му. В тази посока правят впечатление находчиво именуваните проблемно-формулни и типологично-концептуални рубрики като „Речта: политически инструментариум“ или „Дипломацията: реторика на граничността“, или „Логика на политическия глас, рискове на писането“, които пряко отвеждат към разбиранията на Сим. Радев.

На обстоен анализ с идейногенеративен заряд е подложена основополагащата студия „Политическото красноречие в България“. Тези страници са наситени с инвентивни тълкувания и смислопораждащи акценти върху гласа и гласовостта на политическото ораторство, върху

спецификите на тембъра и интонацията, върху художествения вкус в публичната реч. Лично за мен особен интерес породиха Сим.-Радевите рефлексии върху проблема за „психологията на тълпите“ и тържеството на масите, станал болезнено актуален около Първата световна война. Или пък неговия образец за държавен лидер, за обществен водач. Така например Конст. Стоилов не може да бъде такъв и защото „физиономията му бе по-скоро неблагоприятна: дребен на ръст, той имаше къс врат, неподходящ за патетични движения, и очи малко изпъкнали...“ (с. 100). В тази посока сполучливо формулиран е изводът на Шолце, че „красноречието е не само изкуство на гласа и на слушащата публика, но и на самата телесност на политическия субект“ (с. 100). Тук се сещам за Зах.-Стояновия портрет на Г. Бенковски, който считам за първообразец в българската култура на идеалния образ на държавника, на водача, на политическия мъж. На типологично равнище Зах.-Стояновият и Сим.-Радевият модел са твърде близки помежду си. Така че няма как да не се съгласим и с есенциално формулираното заключение, валидно не само за Сим.-Радевата публицистика, но изобщо за обществено-политическата култура: „Политическото красноречие, изглежда, не се схваща просто като реторически елемент. То извиква една тотална антропология, бидейки пресечна точка на логическата речева организация, националния книжовен език, естетическия вкус, политическата система, възприемащата публика и психофизиологията на политическия мъж“ (с. 101).

Сред най-силните страници в тази глава са посветените на „политикореторическия портрет на Никола Гендиев“ и аналитичните наблюдения върху образа на оратора художник.

С оглед на изходната постановка на дисертацията за смисловата нееднозначност, неуловимост, неокончателност и пр. на „идиолекта-Радев“ В. Шолце задава поредица от въпроси, които отправят към различни модели на образцовия политически оратор. И няма как да е другояче. Все пак политическата портретистика на С. Радев е посветена на различни, сами по себе си неповторими политически фигури, държавнически персони, чиито портрети няма как да съвпадат помежду си.

Интересни, актуални в контекста на съвременното хуманитарно мислене са и разсъжденията около изобразяването на жената и женското в писането на Сим. Радев. В тази глава личи не само систематизаторското усърдие на дисертанта, но и умението му да конструира културноантропологични, историкообществени, миросгледни таксономии със социополитически, философскоисторически, културноцивилизационен заряд; да извежда типове, модели, а също и концептуалната му зрелост. Самите „рубрики“, проблематизиращи текстовете на Сим. Радев, са своеобразен ключ към последващата интерпретация: „Ръкавицата – това е жената, стилът – това е човекът“ или „Беседи на една парижанка върху модата: женственост, мода, снобизъм“ и т. н.

Следващата глава „Дипломатията: реторика на граничността“ тръгва от професионалното дипломатическо битие на С. Радев, за да изведе неговите възгледи за същината на дипломатията, които изследователят формулира през „три уедрени признака“: представителство, посредничество, осведомителство“ (с. 144). Дипломатическата „диалектика“ е разпъната между речта и действието, между репрезентацията и задкулисието. И това е същност на дипломатическата професия (мисия), а не непостоянството и нееднозначността във възгледите на Сим. Радев.

В централизираната глава на дисертацията „Реторики на македонското“, както можем да предположим, отново акцентът е върху смисловата нееднозначност и множественост на основните понятия, артикулиращи македонската тема. Публицистиката на С. Радев е прочетена като опит за универсализиране на македонското революционно движение, компонент от един закономерен международнополитически процес. В този „универсален сюжет“ Империята, която и да е тя, тиранизира Малкия народ и отнема възможността за суверенното му развитие. В изградената от изследователя триактантна схема третият акт са „всичките цивилизовани народи, общочовешката съвест, човечеството“ (с. 170). Въпросната „квазиструктурална“ (с. 171) схема има своите основания и все пак остава съмнението, че „подобна схема редуцира многообразието на текстовете“ (с. 171). И в тази глава, въпреки изградения сюжет („квази“), схема и пр. продължава да доминира парадоксалисткото (непрекъснато проблематизиращо всичко и всички) мислене на изследователя.

Що се отнася до направения извод за нееднозначността и смисловата неувловимост на Сим.-Радевите възгледи по отношение на македонското, трябва да се имат предвид непрестанноменящите се държавнополитически и геополитически конюнктури, вътрешни междуособици, които публицистът е призван да коментира и проблематизира.

Колкото и В. Шолце да избягва биографическото обвързване на С. Радев с македонската кауза, все пак тя е ядрото на неговия животопис, на неговата интелегентска деятелност, на неговото мислене и живеене. И в този смисъл смятам, че тази част би било добре да активира културноисторическата и литературноисторическата реконструкция (по Мих. Неделчев) като подход чрез изграждането на различни сюжети – общественополитически, социокултурни, геополитически, - подсказани, разбира се, от публицистичните текстове. Един от тези сюжети или текстурални диалози, показани в работата, води към близостта между Сим.-Радевата „идиолектна реторика на македонското“ и „реториката на арменското при Жорж Клемансо“ (с. 188).

Концептуално-аналитични страници са посветени на метаисторическите и метаисториографските възгледи на С. Радев в VIII глава. Приветствам обособяването на подобна част и заради пряката ангажираност на „дипломата като критик“ с темата за историческите съдбини на България, и заради амплото му на писател, създал след „Записките“ на Зах. Стоянов „другия“ класически епос на българската история – но вече не на националната революция, като Захариевия, а на държавното политическо строителство (С. Игов, Български писатели. С., 2001, с. 47). Интересни в тази част са деконструктивистките проблематизации на някои понятия от метаисторическата фразеология на Радев като *прогрес и регрес, диктатура на законността* и др.

Следващата IX част дискутира въпроса за основните детерминиращи фактори на историческите процеси, или отношението между континуитет и разрыв, между причинно-следствена свързаност и случайност. Отделните подчасти обаче не само че преповтарят наблюдения и изводи, но са плод на самоцелно деконструктивистко усърдие, което не отвежда до важни изводи и тези.

Както всичко дотук в публицистиката на Сим. Радев, така и образът на Фердинанд е „подвижен“. Десета глава е посветена именно на „изработваните от идиолекта-Радев образи на Фердинанд“ (с. 268). Оказва се, че С.-Радевата публицистика може да бъде наречена и

„монархологична“ (с. 268) и отново тя е прочетена като двусмислена, недоловима, даже неразбираема. А всъщност е повече от нормално в една публицистична проза, реагираща „ден за ден“, образът на монарха „да търпи определени трансформации съобразно с конкретните публицистични задачи и политически ситуации“ (с. 269). Ето защо не смятам за чак толкова нужен деконструктивисткия подход, отвеждащ към един и същ интерпретаторски модел, който на моменти доскучава.

И ето че в тази глава В. Шолце контекстуализира публицистичните изяви на С. Радев и стига до твърде интересни разрези на наследството на привърженика на Народнолибералната партия. В тази част много уместен би бил микроисторическият подход за изследване на отношението Сим. Радев и 1907-а година. 1907-а е сред ярките, знаковите, светещите години в културната история на България; 1907-а, казва М. Неделчев, е духовна родина на българската интелигенция. От богатия текстови материал, с който ни запознава настоящата работа, става ясно, че поведението на интелектуалеца С. Радев контрира ядрото, представителната част на тази интелигенция.

Темата за „образите на Фердинанд“, както и за връзката между образование и държава (XI глава) в публицистиката на епохата е благодатна за един проникновен литературноисторически и културноисторически разказ с необходимата старателна реконструкция не само на тогавашното общественополитическо публично пространство, но и на интелектуалното поле. Лично у мен любопитство пробуди прокараният в статиите на С. Радев антиакадемизъм и скептицизъм по отношение на европейското университетско образование. Силно етатистките му възгледи предполагат и следния извод: „Малодушната податливост се приписва като есенциално присъща на професорите, поради което и държавният разум сякаш се извежда като единствено надежден механизъм за контрол над университетската институция“ (с. 313).

Предпоследната част на изследването се занимава с естетическите принципи, литературни занимания и металитературни позиции на С. Радев. Тук се анализират някои от „литературните му силуети“ в сп. „Художник“ с оглед на неговото разбиране на връзката между автора и произведението, между името и рецептивното битие на твореца. Аналитичните наблюдения обаче не отвеждат до най-важната страна в литературнокритическата дейност на Радев по страниците на „Художник“ – умението му да конструира проникновено и прецизно профила на творческата личност, да съгради целостта на образа ѝ, активирайки връзката между биографически подход и естетическа оценка. Портретирайки родни и световни автори, С. Радев създава собствен почерк, собствен критически език. Профилите му са изпълнени с пронизателни наблюдения и находки, които като естетическа оценка за индивидуалния творчески свят и като психобиографична плътност са валидни до днес.

Последната глава на дисертацията напуска полето на публицистиката/журналистиката и се съсредоточава върху естетико-критическите възгледи на С. Радев. Приветствам опита в тази част за културноисторическа, гражданскополитическа контекстуализация на С.-Радевата полемична позиция спрямо авторитарността на д-р К. Кръстев, спрямо амбицията му да бъде единственият естетически законодател в литературното поле. Привърженици на различни политико-партийни възгледи (Народнолибералната и Демократическата партия), двамата интелектуалци са в публична опозиция. Констатациите за политическите и междуличностните

взаимоборства обаче не отвеждат директно към извода, че по това време (около 1907-а година) литературното поле не е автономно (с. 372). Не мога да не отбележа в тази връзка изследването на Пл. Дойнов със симптоматичното заглавие „1907: литература, автономия, канон“ и един от важните изводи в него : „Именно в отношението на литераторите към княза започва да личи онази висока степен на автоматизация на литературното поле, която през 1907-а г. ще придобие окончателна завършеност“ (Дойнов, Пл. 1907: литература, автономия, канон. С., 2009). В тази литературноисторическа перспектива са и повечето от текстовете в сборника „1907. Година на интелегентите. Литература и автономия. Началата на модернизма“ от 2008 г. и др.

Не оспорвам, че маркираните обществено-политически противоречия между С. Радев и д-р К. Кръстев оказват влияние върху противопоставянето между двамата на фронта на литературната критика. Но ми се струва, че за тази част са необходими по-задълбочени литературноисторически натрупвания. С. Радев е съредактор на „Художник“, където излиза полемичната му студия, а през третата годишнина на изданието редакторският екип се редуцира до присъствието само на С. Радев. Цялостният преглед на това така важно за българската литературна история списание показва, че в контекста на едновременната изява на крайно различни естетики и поетики, езици и стилове в българското културно пространство „Художник“ създава собствено поле, изолирано от всекидневните социополитически сюжети; изгражда сравнително автономно пространство, в което се засрещат думите и образите. Убедено смятам, че политическите пристрастия на Радев почти не рефлектират върху редакторската му практика и издателската стратегия. Претенцията е изданието да е чисто художествено, т. е. екипът има съзнание, че литературното/ културното поле е вече сравнително автономизирано. Неслучайно редакторският екип се обръща към „всички поети и писатели“, независимо от политико-идеологическата им ориентация.

В общи линии тази глава е преразказ с коментар на студията на С. Радев, като разсъжденията извеждат тезата, че полемистът в крайна сметка формулира „догмата на критическия импресионизъм“ (с. 379). Склонна съм да мисля, че по-скоро спорът, който повежда Радев, е резултат от разминаването между два типа критическо мислене, между два коренно различни тълкувателски почерка и критически темперамента, между две различни художественоестетически визии – между философския естетизъм и критическия импресионизъм, между немския рационализъм и френския артистизъм, между академическата тежкост и стилистическата фриволност и т. н. Но много по-важно е, че и двамата залагат на високи естетически критерии, съсредоточават усилията си върху едни и същи автори и художествени явления. И въпреки разминаванията между интерпретативните им хоризонти, оценъчни езици, фаворизирани писателски персони, възгледите им за „списъка“ от представителни автори и творби почти се препокриват.

В заключение: Не съм експерт по деконструктивисткия подход. И все пак бих се съгласила с твърдението на Марк Лиля в неговата книга „Безотговорният разум. Интелектуалците и политиката“ за тягостните трудноразбираеми книги на Деридида. Невинаги преносът на чужди теории върху текстове от българската литература и култура е смислоторчески. Ако пък определени теоретико-методологически концепти и идеи или философско-психологически понятия се превръщат в ключ, в инструмент за интерпретация на българската литература, то те трябва да бъдат поднесени с ясен литературоведски език.

Напълно съм съгласна с казаното в заключителната част, че дисертацията се опитва да „удържи многообразието и множествеността на Симеон-Радевото творчество“ (с. 388), но не съм съгласна, че интерпретациите на това творчество са безсилни да постигнат „някаква установима идентичност“ (с. 388). Та това е Симеон Радев!

Въпреки маркираните забележки и усъмнявания, трудът на В. Шолце притежава безспорни достойнства и приноси моменти по отношение анализа и интерпретацията, но и систематизацията и типологизацията на публицистиката на един от най-ярките български интелектуалци на 20. в. Работата предлага някои от възможните ракурси на рецепция на неговото публицистично наследство и е подстъп към цялостно изследване на Симеон-Радевото творчество.

Предлагам на Научното жури да присъди на Венцеслав Стефанов Шолце образователната и научна степен „доктор“.

13. 04. 2020

Проф. д-р Антония Велкова-Гайдаржиева